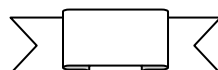

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет природничих наук

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО НАПИСАННЯ ТА ЗАХИСТУ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ ЗА
ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(для студентів спеціальності 201 «АГРОНОМІЯ»)

Івано-Франківськ

Методичні рекомендації підготували: доктор с.-г. наук, проф. Карбівська У.М., канд.с.-г. наук, доценти: Турак О.Ю, Григорів Я.Я., Турак О.Д.

Затверджено на засіданні кафедри лісового і аграрного менеджменту Факультету природничих наук Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника». Протокол № 2 від “25” вересня 2024 року.

Рекомендовано до друку вченою радою Факультету природничих наук Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника.
Протокол № 2 від “22” жовтня 2024 року.

Рецензенти:

М.Д.Волощук – доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри лісового і аграрного менеджменту Факультету природничих наук;

Н.П. Долинко – кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та екології, заступник декана Факультету природничих наук.

Методичні рекомендації до написання дипломних робіт освітнього рівня “Бакалавр” спеціальності 201 «Агрономія». / У.М.Карбівська, О.Ю.Турак, Я.Я.Григорів, О.Д.Турак. Івано-Франківськ, 2024. 35 с.

ЗМІСТ

Передмова.....	4
1. Загальні положення.....	5
2. Організація виконання дипломної роботи	6
3. Зміст, обсяг та структура бакалаврської роботи.....	7
4. Порядок оформлення тексту бакалаврської дипломної роботи.....	13
Список використаних джерел.....	22
Додатки.....	23

ПЕРЕДМОВА

У професійній підготовці фахівців важливе місце займає процес підготовки написання та захисту кваліфікаційної роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота є підсумковим науково-дослідним проектом студента, виконаним на завершальній стадії навчання в закладі вищої освіти. Вона має комплексний характер і включає використання знань, умінь та навичок, здобутих у процесі вивчення спеціальних дисциплін. Основним призначенням виконання бакалаврської роботи є закріплення студентами теоретичних і практичних знань у галузі проведення наукових досліджень в аграрному секторі, а також опанування методів аналізу даних, оцінки результатів досліджень з економічної та енергетичної точки зору та формування висновків і рекомендацій для практичного застосування.

Основні завдання дипломної роботи:

- розвиток навичок самостійної роботи, поглиблення теоретичних і практичних знань;
- аналіз і систематизація наукових джерел;
- формулювання завдань дослідження та вибір методів їх вирішення у виробничих умовах;
- науковий аналіз експериментальних даних;
- навички розробки економічної, екологічної та енергоощадної ефективності технологій виробництва продукції рослинництва.

Під час підготовки роботи студенти мають набути практичних навичок у роботі з вітчизняною та зарубіжною науковою літературою, проведені дослідження та впровадження сучасних методик агрономії, постановка мети та завдання досліджень і розробки оптимальних шляхів їх вирішення.

При написанні дипломної роботи студент повинен керуватися положеннями Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», положеннями навчально-методичної документації, розробленої Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника, Кодексом честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Положенням про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, методичними вказівками до виконання, оформлення та захисту дипломних робіт.

Бакалаврська дипломна робота є самостійним і завершеним науковим дослідженням у галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство». Вона містить результати та положення, які виходять на публічний захист. На основі цього захисту екзаменаційна комісія приймає рішення про присвоєння випускника відповідного освітнього ступеня з подальшим врученням диплома державного зразка.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Бакалавр – освітній ступінь вищої освіти в Україні, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми. Підготовка бакалавра завершується захистом бакалаврської дипломної роботи.

Бакалаврська робота – це творча дослідницька робота, яка виконується самостійно, свідчить про вміння автора працювати з літературою, узагальнювати й аналізувати фактичний матеріал, використовувати теоретичні знання і практичні навички, отримані під час оволодіння відповідною освітньо-професійною програмою, має елементи наукового дослідження.

Робота студента над бакалаврською темою пов'язана із поглибленим вивченням теорії, зведенням у систему раніше здобутих знань і оновленням їх у процесі практичного вирішення поставленої проблеми, формуванням та розвитком компетентностей самостійного дослідження та експериментування. Підготовка бакалаврської роботи за обраною спеціальністю підвищує наукову ерудицію студента, розширює пізнавальні інтереси, поглиблює теоретичну підготовку майбутнього фахівця.

Кваліфікаційна робота є самостійним науковим дослідженням, що має елементи наукового пошуку й науково-практичної новизни. Вона не може мати оглядовий (реферативний) характер, а має містити в собі теоретичні і експериментальні дослідження, виконані з особистою участю дипломника.

Робота повинна:

- відповідати сучасному рівню розвитку науки, а її тема бути актуальною;
- відображати загальнонаукові й спеціальні методи наукового пізнання;
- містити елементи новизни, що включає опис нових фактів, явищ і закономірностей або узагальнення раніше відомих положень з інших наукових позицій або в зовсім іншому аспекті;
- передбачати елементи наукової полеміки;
- наводити вагомі й переконливі докази на користь обраної концепції, усебічно аналізувати й доказово критикувати протилежні їй погляди.

Основними етапами виконання кваліфікаційної роботи бакалавра є:

- закріплення студентів за керівником кваліфікаційної роботи;
- вибір теми, об'єкта вивчення (дослідження), затвердження теми;
- розробка завдання на дипломну роботу, складання календарного плану її виконання;
- опрацювання літературних джерел, складання змісту та структури роботи;
- збирання фактичного матеріалу в процесі проведення досліджень та проходження виробничої практики;

- статистичну обробку і узагальнення фактичного матеріалу;
- написання кваліфікаційної роботи, подання її на перевірку керівнику;
- усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи;
- подання остаточного варіанта роботи керівнику, отримання відгуку;
- отримання рецензії на випускову роботу;
- подання роботи на кафедру, попередній захист на кафедрі та одержання допуску до захисту;
- перевірка кваліфікаційної роботи бакалавра на плагіат;
- прилюдний захист кваліфікаційної роботи перед екзаменаційною комісією.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Організаційно виконання бакалаврської роботи здійснюється у декілька етапів.

Підготовчий етап

Вибір теми дослідження. Студенту надається можливість обрати напрям наукових досліджень та попередньо визначитись з темою, виходячи з тематики, запропонованої кафедрою. Студент може подати власну тему з урахуванням своїх науково-практичних інтересів. В останньому випадку студенту необхідно всебічно обґрунтувати доцільність самостійного вибору теми дипломної роботи та узгодити її з науковим керівником.

Тематика бакалаврських робіт визначається кафедрами і пропонуються студентам у VI семестрі. Тематика повинна відповідати професійним завданням, зафіксованим в освітній програмі спеціальності і сформована під час формування дисциплін варіативної частини.

Вибір наукового керівника. Студенту надається можливість обрати наукового керівника. Керівниками дипломних робіт призначаються викладачі кафедр, які мають наукові ступені та вчені звання, а також у відповідності до їх наукових чи професійних інтересів і тематики науково-дослідних робіт, що виконуються ними на кафедрі. Список наукових керівників затверджується на засіданні кафедри щорічно.

Кафедра на своєму засіданні приймає рішення щодо затвердження напрямку роботи та призначення наукового керівника. Студент, за погодженням з науковим керівником і кафедрою, може пізніше уточнити назву теми бакалаврської роботи, відповідно до змісту.

Студент, узгоджуючи свої дії з науковим керівником, складає індивідуальний план наукової роботи та графік її виконання.

Основний етап

Списки студентів і теми дипломних робіт та наукових керівників затверджуються рішенням кафедри і Вченої ради факультету.

На цьому етапі робота повинна бути повністю виконана та подана керівникові для перевірки.

Заключний етап

Бакалавр:

- отримує відгук керівника;
- проходить попередній захист на кафедрі;
- отримує рецензії на дипломну роботу.

Науковий керівник надає постійну допомогу студентам з усіх питань підготовки дипломної роботи:

- у остаточному формулюванні теми, розробці її концепції, методики проведення дослідження;
- у відборі та опрацюванні необхідної літератури, довідкових та архівних матеріалів, інших джерел за темою роботи;
- при розробці індивідуального плану-графіку на весь період підготовки роботи, а також затверджує та контролює його виконання.

3. ЗМІСТ, ОБСЯГ ТА СТРУКТУРА БАКАЛАВРСЬКОЇ РОБОТИ

Змістом роботи бакалавра є розкриття сутності певної проблеми на основі ґрунтовного вивчення теоретичних джерел, їх аналізу, проведення необхідних досліджень, систематизації і аналізу отриманих даних, обґрунтування власних висновків та розробка пропозицій і рекомендацій.

Орієнтовний обсяг бакалаврської роботи 45-55 сторінок.

Дипломна робота повинна містити:

- індивідуальне завдання;
- відгук наукового керівника;
- одну рецензію фахівця з досліджуваної проблеми з вченим ступенем і / або званням (внутрішню або зовнішню);
- анотацію про зміст і результати дослідження українською мовою обсягом до 0,5 сторінки;
- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- основну частину:
- перший розділ – теоретичний ;
- наступні розділи – дослідницько-аналітичні чи дослідницько-творчі структурно вибудовуються, як правило, виходячи із змісту та основних завдань, сформульованих студентом.
- загальні висновки;

- список використаних джерел;
- додатки.

Титульний аркуш ДР містить (додаток А):

- найменування вищого навчального закладу, де виконана ДР;
- назву підрозділу;
- назву кафедри;
- освітній рівень, на який претендує здобувач;
- тему ДР;
- прізвище, ім'я, по-батькові автора;
- найменування спеціальності;
- науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по-батькові наукового керівника;
- відомості про рецензентів;
- місце і рік захисту роботи.

Індивідуальне завдання (додаток Б) видається керівником дипломної роботи та затверджується на засіданні кафедри. В ньому визначено план роботи, напрямок, завдання і терміни виконання.

Відгук наукового керівника (додаток В) розкриває особистість здобувача як дослідника, рівень його науково-дослідницької готовності.

Рецензія відображає відгук про дану роботу фахівця з досліджуваної проблеми з науковим ступенем і / або вченим званням (внутрішню або зовнішню).

Зміст (додаток Г) подають на початку дипломної роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема вступу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел та ін.

Він має відображати суть теми, її складність та логіку дослідження. Назви розділів і підрозділів повинні бути стислими і зрозумілими, літературно грамотними, тісно пов'язаними з назвою роботи, але не повторювати її.

Вступ (3 с.) – розміщується з нової сторінки.

Вступ окреслює наукове обґрунтування актуальності і значення обраної теми; формулюються мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження; наводиться перелік застосованих методів дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів роботи, загальна характеристика структури й обсягу дипломної роботи.

Загальну характеристику дипломної роботи подають в рекомендованій нижче послідовності.

Актуальність теми

Шляхом критичного аналізу нормативно-правової бази, порівняння з відомим розв'язаннями проблеми (наукової задачі), визначення суперечностей, які необхідно розв'язати, обґрунтовують актуальність і доцільність роботи.

Мета та завдання роботи повинні бути чітко сформульованими та відображати тематику дослідження.

Від чіткості поставлених завдань багато в чому залежать структура дипломної роботи, логіка, системність, можливість досягнення мети дослідження та формулювання обґрунтованих висновків. Тому слід дотримуватись логічної послідовності дієслів при формулюванні завдань. Орієнтовно, їх можна згрупувати так: розглянути, дослідити, дати характеристику; провести, здійснити; розкрити; критично проаналізувати; оцінити; виявити, визначити, виділити, виокремити; систематизувати, структурувати; узагальнити, класифікувати; окреслити; обґрунтувати; довести; розробити; сформулювати, сформулювати; запропонувати, внести пропозиції, розробити рекомендації тощо.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, що створює проблемну ситуацію і обрано для вивчення.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Методи дослідження. Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої в роботі мети.

Загальна характеристика структури й обсягу дипломної роботи. Перераховуються структурні елементи дипломної роботи та подається їх коротка анотація.

Основна частина дипломної роботи може складатися з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. В основних розділах дипломної роботи автор подає

- огляд літератури за темою та обґрунтовує вибір напрямку досліджень,
- наводить методи вирішення задач та їх порівняльні характеристики,
- описує хід дослідження, з вичерпною повнотою викладає результати власних досліджень, якщо вони одержані, та в чому полягає їх новизна.

Автор повинен дати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів та порівняти одержані результати з аналогічними результатами вітчизняних та зарубіжних дослідників, обґрунтувати необхідність додаткових досліджень.

Розділ I. Огляд літератури. Найбільш оптимальним є викладення змісту цього розділу в такій послідовності: історія, сучасний стан вивчення проблеми, можливі напрямки розробки, що є предметом вивчення. Часто в науковій літературі зустрічаються різні думки авторів з одного і того ж питання, суперечливі тлумачення результатів, висновки тощо. У такому випадку огляд краще вести в дискусійному плані, висвітлювати різні твердження дослідників і супроводжувати їх власними коментарями. Виконаний за такою схемою огляд літератури буде більш привабливим, цінним і змістовним. Його слід завершувати стислим (8-10 рядків) резюме, в якому формулюється основна думка, що випливає з аналізу літературних джерел та обґрунтуванням обраного напрямку виконання роботи, тобто доказами його переваги перед іншими важливими напрямками. Обґрунтування буде

повноцінним, якщо воно базується на доказах, фактах і висновках з огляду літератури та враховує стан і конкретні умови установи або господарства, на базі якого виконується дипломна робота.

Цей розділ повинен мати назву, в якій відображено зміст проблеми, що є темою бакалаврської роботи. Для більш ефективного і детального аналізу зібраного матеріалу, літературних джерел цей розділ потрібно поділити на 3-4 підрозділи, кожен з яких повинен мати свою назву та номер. Розділ і підрозділи нумерують арабськими цифрами.

Огляд літератури може бути належно оформлений лише після вивчення студентом 25-30 різних джерел літератури, дев'ять-десять з яких видано в останні один-два роки. Студент має опрацювати монографії, збірники наукових праць, статті періодичних видань, автореферати дисертацій, навчальні посібники, матеріали звітів НДУ, галузевих установ АПК.

Літературні дані потрібно викладати коротко, ясно, без перекозчення поглядів авторів, повідомляючи лише типові, показові, що має відношення до теми випускної роботи. Посилання на автора наводять у кінці абзацу цифрами в квадратних дужках.

Якщо абзац починається з посилання на автора роботи, то вказують ще й ініціали і прізвище, а в дужках пишуть номер, під яким цю роботу наведено в списку літератури, далі у стислій формі викладають зміст роботи, як правило, одним абзацом. Характеристику роботи іншого автора потрібно починати з нового абзацу.

В огляді літератури слід описувати тільки ті першоджерела, які вивчав студент і вони мають безпосереднє відношення до теми роботи. Він пишеться за попередньо складеним планом і має бути системним, цільним та послідовним. Аналіз першоджерел, які використовують, проводять у хронологічному порядку. Не допускати повторень. Критичні зауваження слід аргументувати посиланнями на джерела літератури. За наявності суперечливих думок авторів з того чи іншого питання потрібно спробувати знайти причину розходжень. Іноді це є результатом похибок методичного характеру, застарілого обладнання використаного під час проведення експериментів. Огляд літератури закінчують висновком, в якому автор у стислій формі викладає стан і рівень вирішення поставленої перед ним проблеми за даними літератури. Загальний обсяг розділу – до 20% обсягу роботи.

Розділ II. Об'єкт, умови та методика досліджень. Оскільки методика є сукупністю способів і прийомів виконання поставленої мети чи завдання, то у її змісті (у цьому розділі) викладають перелік тих показників, за допомогою яких вирішувалося основне питання роботи. При цьому вказують джерела їх одержання (із планів, звітів чи інших документів, у досліджах). Цей розділ може включати декілька підрозділів і займати до 10 сторінок тексту. Зокрема:

2.1. Характеристику ґрунтових умов місця проведення досліджень.

2.2. Аналіз погодних умов у роки проведення досліджень. Детальний аналіз окремих елементів (опади, середні температури повітря, відносна вологість та ін.) порівнюють з середніми багаторічними показниками. На підставі цього аналізу роблять висновок про типовість чи не типовість погодних умов у роки досліджень для даного району.

2.3. Об'єкт, схема та методика проведення досліджень. Чітко (на 1-2 с.) подають об'єкт, схему досліду, кількість варіантів, їх розміщення, розмір площі посівної й облікової ділянки, їх повторність, а також методи проведення досліджень.

2.4. Агротехніка вирощування культури в досліді. На декількох сторінках викладають агротехнічні заходи (технологічні операції), які фактично виконувались, а не наукові рекомендації для ґрунтово-кліматичної зони.

Розділ III. Результати досліджень. Цей розділ є основним. В ньому студент-бакалавр описує результати власних досліджень експериментального характеру на 25-30 сторінках, вони включають декілька підрозділів (3.1, 3.2,3n) залежно від кількості завдань, передбачених програмою досліджень.

Розділ IV. Економічна ефективність розробки (досліджень). Кожна робота повинна мати економічне обґрунтування – ефективність (розрахункові і логічні докази, переваги) розробок у порівнянні з існуючим технологічним процесом чи його окремою ланкою.

Якщо в основу дипломної роботи покладені матеріали експериментів, то треба мати на увазі, що результати досліджень можуть бути як позитивними так негативними. У першому випадку їх рекомендують до впровадження у виробництво, у другому – здійснюють аналіз і встановлюють причини негативних результатів. Проте в обох випадках необхідно дати економічне обґрунтування, тобто навести розрахунки, які переконливо свідчать про розміри прибутку чи збитку від впровадження.

Методика розрахунку економічної ефективності отриманих результатів, розробок, винаходів висвітлена у спеціальних наукових публікаціях. Стосовно конкретної теми роботи методику економічної ефективності розробок (одержаних результатів) визначає керівник роботи.

Розділ V. Охорона праці та навколишнього середовища. Описати фактичний стан і шляхи поліпшення охорони праці та навколишнього середовища.

Висновки є важливою частиною бакалаврської роботи, яка у стислій формі показує результати виконаної роботи. У висновках повинні мати місце результати власних досліджень, які відповідають темі і завданням роботи.

Висновки повинні бути аргументованими. Якщо робота пов'язана з тим чи іншим господарством, то було б доцільно, щоб висновок був і від спеціалістів господарства, у якому можливе впровадження розробок.

Вимоги до оформлення бібліографічної частини.

Бібліографічна частина в дипломній роботі – ключ до використаних автором джерел. Крім того, вона певною мірою відбиває етику і культуру наукової праці. Саме з неї можна зробити висновок про ступінь ознайомлення бакалавра з літературою по темі. Бібліографічна частина роботи складається з бібліографічного списку (додаток Ж).

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дипломній може оформлятися за вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій:

1. MLA (Modern Language Association) style.
2. APA1, 2 (American Psychological Association) style.
3. Chicago/Turabian style1.
4. Harvard style1.
5. ACS (American Chemical Society) style.
6. AIP (American Institute of Physics) style.
7. IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style.
8. Vancouver style1.
9. OSCOLA.
10. APS (American Physics Society) style.
11. Springer MathPhys Style.

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу тієї чи іншої друкованої праці слід наводити цитати. Науковий етикет вимагає точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором. Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками, наводиться в граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, в кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути максимально точним у викладі

думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів, і робити відповідні посилання на джерело;

д) цитування не повинно бути надмірним, або недостатнім, бо це знижує рівень наукової праці: надмірне цитування створює враження компілятивності праці, а недостатнє – знижує наукову цінність викладеного матеріалу;

е) якщо треба виявити ставлення автора бакалаврської роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак запитання;

Коли використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел, що мають велику кількість сторінок, тоді в списку літератури слід точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті роблять у квадратних дужках [1,5-7], причому перша цифра означає порядковий номер джерела у списку літератури, а друга, після коми, сторінку, або сторінки, які цитуються.

4. ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ БАКАЛАВРСЬКИХ РОБІТ

4.1. Правила оформлення

Робота друкується комп'ютерним набором на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (240*297 мм) набрані в редакторі Microsoft Word, гарнітура Times New Roman, розмір шрифту – 14, інтервал – 1,5, орієнтація книжкова, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 30 мм, верхнє і нижнє – 20 мм, праве – 10 мм. Таблиці й ілюстрації можна подати на аркуші формату А3.

Кожну структурну частину роботи починають з нової сторінки. Заголовки структурних частин роботи «ЗМІСТ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту по центру сторінки (без крапки).

Зміст має відповідати плану роботи. На сторінці зі змістом навпроти кожної складової дипломної роботи проставляються номери сторінок, які вказують на початок викладення матеріалу.

4.2. Нумерація

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, рисунків, таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака «№». Першою сторінкою роботи є титульний аркуш, який підлягає загальній нумерації сторінок, але номер на ній не ставлять. На наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті.

Після слова “Розділ” ставлять номер розділу (після номера крапки не ставлять), потім з нового рядка друкують заголовок розділу. Підрозділи друкують у межах розділу. Наприклад, “1.1”, “1.2”, “1.3” і т.д. Крапка після назв розділів і підрозділів не ставиться. Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту між якими

ставлять крапку. У кінці номера повинна стояти крапка, наприклад “1.3.2.” Розділи “Вступ”, “Висновки”, ”Список використаних джерел” і “Додатки” не нумерують.

4.3. Таблиці

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На всі таблиці мають бути посилання в тексті. При цьому по тексту слово «таблиця» пишуть скорочено, наприклад «... у табл. 2.1». У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації скорочено пишуть слово «дивись», наприклад «див. табл. 3.2».

Таблиці нумерують арабськими цифрами наскрізною нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, що наводяться у додатках. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 2.1. – перша таблиця другого розділу і розміщується у крайньому правому положенні над назвою таблиці.

Назву таблиці друкують жирним шрифтом малими літерами (крім першої великої) і розміщують над таблицею. Назва має бути стислою і відбивати зміст таблиці.

4.4. Ілюстративний матеріал

Всі ілюстрації (графіки, малюнки, діаграми, схеми, світлини) позначають словом “Рис. 1.3”. Ілюстрації мають наскрізну нумерацію, а їх номер складається з номера розділу та порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Підписи до ілюстрацій розміщують під ними. На всі ілюстрації мають бути посилання в тексті. Графіки і діаграми потрібно виконувати за допомогою програми “Excel”.

4.5. Формули

Рівняння та формули відокремлюють від тексту і розміщують в окремих рядках. Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання в подальшому тексті, інші нумерувати не рекомендують. Порядкові номери позначають арабськими цифрами у круглих дужках біля правого поля сторінки без крапок від формули до її номера. Хімічні формули друкують за допомогою програм – редакторів формул.

4.6. Оформлення списку літературних джерел

Бібліографічний опис подають згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України (додаток Ж).

4.7. Додатки

Додатки оформлюють як продовження бакалаврської роботи на наступних сторінках, після списку літератури, розміщуючи їх у порядку появи посилань у тексті роботи. Кожен із додатків починають з нової сторінки, їм дають заголовки, надруковані угорі прописними літерами з першої великої симетрично стосовно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком прописними літерами з першої

великої друкується слово «Додаток __» і велика літера, що позначає додаток. У назвах додатків не використовуються такі літери, як Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ї).

Текст кожного додатка за потреби може бути поділений на розділи й підрозділи, пронумеровані у межах кожного додатка: перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатка А; В.3.1 – підрозділ 3.1 додатка В.

Ілюстрації, таблиці і формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д.1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А. 1) – перша формула додатка А.

Обов'язковою умовою є грамотність і чітка логіка викладу, правильність мовностилістичного оформлення. Текст повинен бути старанно перевірений автором після друку.

4.8. Перевірка на академічний плагіат

Порядок розгляду фактів академічного плагіату та інших видів порушень академічної доброчесності здійснюється на основі та у відповідності до Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дипломна робота студента має виконуватися із застосуванням загальних засад та правил наукової етики та академічної доброчесності. При виконанні дипломної роботи **студент зобов'язаний:**

- з повагою ставитися до авторських прав інших осіб, дослідження яких він використовує при виконанні дипломної роботи;
- коректно застосовувати інформацію з інших джерел шляхом здійснення належного цитування;
- не допускати проявів академічної не доброчесності, серед яких академічний плагіат, фабрикація, фальсифікація тощо.

Дипломна робота, в якій виявлено ознаки академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності, не допускається до захисту та повертається студенту на виправлення та доопрацювання.

Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності (п.3.3. Кодексу честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Академічним плагіатом вважається – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів

власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Серед інших видів порушень академічної доброчесності, окрім академічного плагіату, є:

- самоплагіат – оприлюднення власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі;

- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу.

Для уникнення академічного плагіату при написанні дипломної роботи студент повинен обов'язково посилатися на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали, або окремі дані.

У разі використання запозиченого матеріалу без посилання на автора та джерело дипломна робота рішенням кафедри знімається з розгляду.

Перевірці на плагіат підлягає основна частина роботи (без списку використаних джерел та додатків) в електронному вигляді у представлених форматах: *.doc, *.docx, *.rtf.

Кожен структурний підрозділ рішенням вченої ради затверджує відсотки унікальності дипломної роботи.

Перевірку на плагіат забезпечує одноразово і безкоштовно ректорат університету. Випускові кафедри забезпечуються при цьому демоверсіями ліцензійної програми на антиплагіат.

Науковий керівник та студент попередньо повинні бути ознайомлені з встановленими програмою показниками щодо оригінальності тексту. Відповідальність, у випадку встановлення факту академічного плагіату або іншого виду порушення академічної доброчесності, лежить на авторів роботи.

Результати перевірки на академічний плагіат повинні бути обговорені на засіданні випускової кафедри. Перевірка на плагіат повинна бути здійснена не пізніше, як за місяць до захисту роботи, включаючи і строк перевірки. Строк перевірки не повинен перевищувати десяти днів.

Процедура перевірки на плагіат та її наслідки регулюються «Положенням про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника».

5. Етапи підготовки роботи та захист

Підсумкова атестація проводиться у формі прилюдного захисту бакалаврської дипломної роботи перед ЕК. Її склад та графік роботи затверджується наказом ректора і діє протягом всього календарного року. Захист відбувається у відповідності з графіком.

Виконана дипломна робота не зшита подається науковому керівникові, який пише **відгук** на неї.

У датованому та підписаному відгуку наукового керівника відображається:

- актуальність дослідження;
- висновки та оцінки результатів дослідження;
- рівень теоретичних знань, виявлений автором при вирішенні конкретних практичних завдань;
- новизна та ефективність рекомендованих шляхів вирішення досліджуваної проблеми;
- аналіз позитивних сторін роботи, а також недоліків та помилок.

Науковий керівник оцінює бакалаврську роботу записом "*Допускається до захисту*", а в разі негативної оцінки - "*До захисту не допускається*". У випадках негативного висновку щодо допуску на захист роботи, це питання виноситься на розгляд кафедри за участю наукового керівника. Протокол засідання кафедри надходить декану факультету природничих наук і затверджується.

Робота подається у комісію створену для попереднього захисту. Комісія попереднього захисту може запропонувати доопрацювати дипломну роботу або рекомендувати кафедрі не допускати роботу до захисту, якщо вона не відповідає вимогам. Бакалаврська робота, що пройшла попередній захист, зшивається та з відгуком наукового керівника передається рецензенту.

На кожену роботу призначається рецензент (кандидат або доктор наук). До рецензування можуть залучатися провідні фахівці вищих навчальних закладів, відповідальні працівники органів державного управління, наукових установ АПК. Рецензенти затверджуються на засіданні кафедри.

Завдання рецензування - попередньо оцінити (остаточно бакалаврська робота оцінюється у процесі її захисту на засіданні ЕК) теоретичний рівень підготовки випускника, оволодіння ним науковими методами дослідження, вміння застосувати теоретичні знання в практичній діяльності, здатність формулювати висновки і пропозиції, які мають наукове і практичне значення. Крім того, рецензування має на меті: допомогти автору більш досконало розібратися у вибраній ним темі та окремих її питаннях; оцінити ступінь засвоєння ним матеріалу та вміння письмово викладати його; дати рекомендації щодо подальшої поглибленої роботи над обраною темою дослідження.

У додатку В подана затверджена форма для написання рецензії. Вона повинна містити:

- правильність постановки проблеми, її обґрунтованість, актуальність і значення для практики;
- позитивні сторони та недоліки при висвітленні теми (глибина розкриття, повнота опрацювання літературних джерел, вміння застосовувати теорію до аналізу практики, навички оволодіння методикою дослідження

проблем тощо);

- новизну та практичне значення висновків і пропозицій;
- самостійність, творчий підхід студента до осмислення теоретичного і практичного матеріалу;
- мову і стилістику;
- вміння користуватися працями класиків вітчизняної та світової науки, документами Уряду, іншими нормативно-правовими актами, бібліографічним апаратом для ілюстрації своїх думок, положень;
- оформлення науково-довідкового апарату і дипломної роботи в цілому.

Рішення про допуск бакалаврської роботи до захисту приймається на засіданні випускаючої кафедри за поданням комісії попереднього захисту.

Якщо висновок кафедри є негативним, витяг з протоколу засідання кафедри передається декану факультету для прийняття остаточного рішення.

До захисту бакалаврських дипломних робіт допускаються студенти, які:

- виконали навчальний план (не мають академічних заборгованостей);
- мають завершену, оформлену у відповідності з вимогами дипломну роботу;
- отримали відгук наукового керівника;
- отримали зовнішню або внутрішню рецензію;
- не мають заборгованостей по оплаті за навчання;
- отримали візу завідуючого кафедрою про допуск до захисту.

Списки студентів, допущених до захисту, затверджуються деканом факультету і передаються в ЕК.

Несвоєчасно подані на кафедру роботи не можуть бути рекомендовані до захисту у встановлений термін.

Не пізніше ніж за два дні до захисту у відповідності з графіком бакалавр повинен подати секретареві ЕК:

- зшити дипломну роботу з усіма необхідними підписами;
- комплекс ілюстративних матеріалів, схем, графіків, карт та інших носіїв візуальної інформації для членів ЕК;
- відгук керівника;
- зовнішню або внутрішню рецензію (завірена);
- завірену залікову книжку;
- підписаний індивідуальний план.

Додатково на захист можуть подаватися копії статей, тез доповідей тощо. Деканат надає зведену відомість про виконання студентами навчального плану і отримані ними оцінки.

Публічний захист роботи відбувається на відкритому засіданні ЕК. На захисті можуть бути присутні науковий керівник, опоненти, члени кафедри, представники організацій та установ, де планується працевлаштування випускників кафедри.

Для публічного виступу студенту надається 10-15 хвилин. Після того студент зобов'язаний відповісти на запитання членів ЕК.

Виступ студента на відкритому засіданні ЕК із захисту бакалаврських робіт має містити:

- чітке формулювання проблеми;
- обґрунтування її актуальності та новизни;
- визначення мети та завдань наукового дослідження;
- відомості про структуру роботи;
- викладених автором основних результатів дослідження, висновків та практичних рекомендацій.

Після виступу студента та його відповідей на запитання голова ЕК надає слово науковому керівникові та рецензенту або зачитує відгук та рецензію сам.

Засідання ЕК, на якому відбувається захист дипломної роботи, оформляється протоколом. Результати захисту дипломної роботи визначаються оцінками «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», які оголошуються в той самий день (відразу після оформлення протоколів засідання ЕК, підписаних головою, членами та секретарем ЕК, які брали участь у засіданні).

Рішення ЕК про оцінку знань, виявлених при захисті дипломної роботи, приймається ЕК на засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів ЕК, які брали участь в її засіданні. При однаковій кількості голосів, голос голови ЕК є вирішальним.

Студенти, які виявили особливі здібності до наукової творчості, захистили дипломну роботу на «відмінно», мають наукові публікації, є переможцями Всеукраїнських конкурсів студентських наукових робіт, можуть бути рекомендовані членами ЕК до вступу в магістратуру.

Якщо захист дипломної роботи не відповідає вимогам рівня атестації, члени ЕК приймають рішення про те, що студент є неатестованим, про що відзначається у протоколі ЕК. Студент, який отримав незадовільну оцінку при захисті дипломної роботи, відраховується з вищого навчального закладу, про що йому видається академічна довідка. У випадку неявки студента на засідання ЕК для захисту дипломної роботи, в протоколі ЕК відзначається, що студент є неатестованим у зв'язку з неявкою на засідання ЕК.

Студенти, які у встановлений строк не захистили дипломну роботу, мають право на повторний її захист в наступний строк роботи ЕК протягом 3 років після закінчення ВНЗ на засадах, визначених Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника. Якщо захист дипломної роботи визнається незадовільним, ЕК встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту

саму дипломну роботу з доопрацюванням, чи він зобов'язаний опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою.

Усі засідання Екзаменаційної комісії протоколюються, вносяться оцінки, одержані при захисті дипломної роботи, особливі думки і зауваження членів комісії, вказуються кваліфікація та державний документ (з відзнакою чи без відзнаки), що видається студенту-випускнику. Протокол підписують голова та члени Екзаменаційної комісії, які брали участь у засіданні.

Після закінчення роботи Екзаменаційної комісії голова комісії складає звіт, у якому дається аналіз рівня підготовки випускників зі спеціальності, якість виконання дипломних робіт, відповідність тематики та змісту робіт сучасним вимогам, характеристика знань студентів, виявлених під час захисту, недоліки у підготовці з окремих дисциплін (питань), висловлюються рекомендації щодо поліпшення навчального процесу.

Загальні підсумки роботи Екзаменаційної комісії обговорюються на засіданні Вченої ради факультету, інституту.

Екзаменаційна комісія при визначенні підсумкової оцінки дипломної роботи враховує змістовні аспекти роботи та якість захисту роботи.

При оцінюванні дипломної роботи беруться до уваги:

- вміння автора стисло, послідовно й чітко викласти сутність та результати дослідження;
- обґрунтованість мети дипломної роботи, логічність поставлених завдань і шляхи їх вирішення;
- відповідність розробки, аналізу, рішення проблеми кваліфікаційному рівню бакалавра;
- змістовність і цілісність структури дипломної роботи;
- інформативність заголовків і підрозділів щодо їхнього змісту, а також їх зв'язок з іншим текстом, логічний зв'язок між проблемою і розподілом дипломної роботи на розділи та підрозділи;
- оригінальність, правильна визначеність об'єкта і предмета дослідження;
- вміння знаходити і опрацьовувати наукову інформацію;
- використання сучасних методів обробки й аналізу інформації;
- надійність методів дослідження та достатність глибини дослідження;
- ґрунтовність отриманих теоретичних висновків, чіткість висновків і рекомендацій;
- практична цінність результатів дослідження й можливість їх практичного впровадження;
- правовий та соціально-економічний ефект від впровадження результатів дослідження;
- наявність всіх необхідних структурних елементів в роботі та їх логічна послідовність;

- відповідність дипломної роботи встановленим вимогам;
- загальне оформлення дипломної роботи;
- здатність автора аргументовано захищати свої пропозиції, думки та погляди;
- загальний рівень підготовки автора та володіння культурою презентації.

Результати захисту дипломних робіт оцінюються з використанням Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS) (за шкалою «А», «В», «С», «D», «Е», «FX», «F»); національної системи («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»); системи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (100-бальна шкала).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» URL: <http://pnu.edu.ua/>
2. Методичні рекомендації щодо оформлення бібліографічного оформлення списків літератури відповідно до вимог ДСТУ 8302 : 2015 / авт.- упоряд. Дзумедзей Р.О., Стрихар І.Я., Мазур Н.Г. Івано-Франківськ, 2017. 7 с.
3. Методичні рекомендації до написання та захисту дипломної роботи за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти / Уклад.: Т.К. Завгородня, В.В. Стинська. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. 27 с.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України. 12.01.2017. №40. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки URL: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf
6. Олійник О.С., Романко С.М. Методичні вказівки до виконання, оформлення та захисту дипломних робіт [текст]. Івано-Франківськ: Навчально-науковий юридичний інститут ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. 46 с.
7. Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника URL: <http://pnu.edu.ua/>
8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Взірець титульного аркушу бакалаврської роботи
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет природничих наук
Кафедра лісового і аграрного менеджменту

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему _____

Виконав: студент IV курсу, групи АГ-41
спеціальності 201 «Агрономія»

_____ (прізвище та ініціали студента)

Керівник _____

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ - 20__ р.

Взірець індивідуального завдання
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет природничих наук
Кафедра лісового і аграрного менеджменту
Освітній рівень – бакалавр
Спеціальність 201 «Агрономія»

Затверджено на засіданні
кафедри _____
Протокол №__ від _____
Завідувач кафедри _____

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

Керівник роботи _____
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Перелік питань, які потрібно розробити _____

3. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

п/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Взірець форми відгуку наукового керівника

**ВІДГУК
на дипломну роботу**

студента _____
(прізвище, ім'я)

на тему _____
(назва теми)

(Текст відгуку)

Загальна оцінка дипломної роботи та висновки щодо рекомендації до захисту в ЕК.

Науковий керівник _____
(посада, місце роботи)

(ініціали, прізвище)

_____ _____
(підпис)

“ _____ ” _____ 20 _____ р.

Взірець оформлення рецензії на дипломну роботу**РЕЦЕНЗІЯ**

на дипломну роботу за першим (бакалаврським) рівнем освіти студента спеціальності 201 Агрономія _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

на тему: _____

(назва теми) (науковий керівник _____)

(прізвище та ініціали)

Обсяг проекту _____

Кількість рисунків і таблиць _____

Кількість сторінок записки _____

а) короткий зміст дипломної роботи та прийнятих рішень

б) висновок про відповідність завданню _____

в) характеристика виконання кожного розділу проекту, ступінь використання бакалаврантом останніх досягнень науки і техніки та передових методів роботи _____

г) зауваження до виконаної роботи _____

д) позитивні сторони _____

е) оцінка оформлення роботи та пояснювальної записки до проекту _____

ж) відгук про проект у цілому _____

з) інші зауваження та пропозиції _____

і) оцінка дипломної роботи _____

Рецензент: _____

(посада, місце роботи, прізвище, ім'я, по батькові)

« ____ » _____ 20__ р. _____ (підпис)

Взірець оформлення змісту дипломної роботи**ЗМІСТ**

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ РОСТУ І РОЗВИТКУ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКА ЗАЛЕЖНО ВІД РОЗМІЩЕННЯ РОСЛИН У ПОСІВІ (огляд літературних джерел).....	6
РОЗДІЛ 2 УМОВИ ТА МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	12
2.1 Характеристика ґрунтово-кліматичних умов району досліджень.....	12
2.2 Схема та методика проведення досліджень.....	15
2.3 Агротехніка вирощування гібридів соняшника.....	17
РОЗДІЛ 3 ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКА ЗАЛЕЖНО ВІД ШИРИНИ МІЖРЯДЬ.....	18
3.1 Вплив ширини міжрядь на тривалість фаз розвитку рослин соняшнику.....	18
3.2 Динаміка висоти рослин, площа листкової поверхні рослин соняшнику.....	21
3.3 Економічна ефективність вирощування гібридів соняшника.....	26
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	29
ВИСНОВКИ.....	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	40

**Приклади оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015
«Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення
та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД 01.140.40) детально
подані на <http://lib.pu.if.ua>**

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги (монографії, підручники, посібники)	
Один автор	<p>Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади: монографія. Харків: Право, 2005. 304 с.</p> <p>Краснова М. В. Договори в екологічному праві України: навч. посіб. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Алерта, 2012. 216 с.</p> <p>Кузніченко С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»: наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків: Право, 2015. 164 с.</p> <p>Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ: Правова єдність, 2016. 810 с.</p> <p>Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London: New York University Press, 2000. 326 p.</p>
Два автори	<p>Васильєв С. В., Ніколенко Л. М. Доказування та докази у господарському процесі України: монографія. Харків, 2004. 192 с.</p> <p>Каткова Т. В., Каткова А. Г. Закінчення досудового слідства у кримінальних справах: практич. посіб. Харків: Право, 2011. 136 с.</p> <p>Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування: наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: Право, 2016. 44 с. (Серія «Наукові доповіді»).</p>
Три автори	<p>Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків, 2011. 312 с.</p> <p>Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого).</p> <p>Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.</p>

Чотири і більше авторів	<p>Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження: монографія. Харків, 2013. 288 с.</p> <p>Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків: [б. в.], 2013. 352 с.</p> <p>The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY: Columbia University Press, 2010. 256 p.</p>
Автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	<p>Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / ред. А. Х. Степанюк. Київ, 2008. 624 с.</p> <p>Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків, 2011. 656 с.</p> <p>Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України: монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ: УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY: Anchor, 2000. 680 p.</p>
Автор (и) та перекладач(і)	<p>Бэнтли Э. Жизнь драмы / перевод с англ. В. Воронина; предисл. И. Минакова. Москва. : Айрис-пресс, 2004. 416 с.</p> <p>Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY: Dover, 1951. 196 p.</p>
Без зазначення автора	<p>Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення: колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків, 2013. 520 с. (Серія "Наукові праці кафедри господарського права Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"; т. 1).</p> <p>Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с.</p> <p>Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 30 верес. 2016 р. Київ: Нац. акад. прокуратури України. 2016. 432 с.</p> <p>Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.</p>
Багатотомні видання	<p>Теорія і методика фізичного виховання : в 2 т. / ред. Т. Ю. Круцевич ; пер. з рос. Л. К. Кожевнікової. Київ, 2008. Т. 1 : Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 392 с. ; Т. 2 : Методика фізичного виховання різних груп населення. 368 с.</p>
Окремий том	<p>Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. / АН УРСР. Ін-т л-ри ; редкол. : Є. Кирилюк</p>

	(голов. ред.) та ін. Київ : Наук. думка, 1976–1986. Т. 31 : Літературно-критичні праці (1897–1899) / уклад. Ф. Лось. 1981. 596 с.
Інші видання	
Автореферати дисертацій	<p>Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.</p> <p>Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2017. 20 с.</p>
Дисертації	<p>Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.</p> <p>Костенко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.</p> <p>Bryant B. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures: Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>
Архівні документи	<p>Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>Наукове товариство ім. Шевченка. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
Препринти	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p>
Стандарти	<p>ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>

Авторські свідоцтва	А. с. 1810306 ССРСР, МКИ5 С 1/469. Спосіб демінералізації водних розтворів / В. Д. Гребенюк, Н. П. Стрижак, В. В. Гончарук, А. О. Самсони-Тодоров, А. В. Гречко. № 4934753; заявл. 08.05.91; опубл. 23.04.93, Бюл. № 15
Патенти	Пат. КМ 98077 Україна. Спосіб одержання йодиду цезію або йодиду натрію для вирощування монокристалів. Опубл. 10.04.2015.
Заявка	Заявка у 2014 06343 Україна, МПК (2014.04) ВО1J 13/00. Спосіб отримання колоїдного розчину наночасток срібла / О. А. Півоваров, М. І. Воробйова (Україна); заявник та патентовласник ДВНЗ “Укр. держ. хім.-технол. ун-т”. № у 2014 06343; заявл. 10.06.14.
Бібліографічні покажчики	Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців). Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997– 2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ, 2006. 11 с.
Каталоги	Історико-правова спадщина України: кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с. Пам’ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів, 2003. 160 с.
Дисертації, автореферати дисертацій	Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : дис. ... д-ра с.-г. наук : 03.00.16 / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2011. 392 с. Романчук Л. Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 03.00.16. Житомир, 2011. 40 с.
Частина видання	
Розділ книги	Даньшин І. М. Злочини проти громадського порядку та моральності. Кримінологія. Загальна та Особлива частини: підручник / ред. В. В. Голіна. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків, 2009. Розд. 15. С. 138–145. Тацій В. Я. Повертаючись до питання боротьби зі злочинами у сфері приватизації. Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю. Харків:

	<p>Право, 2010. С. 221–229.</p> <p>Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред.: О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв, 2016. С. 87–109.</p> <p>O'Neil J. M., Egan J. Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. Gender issues across the life cycle / Ed. V. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.</p>
Стаття з довідкового видання	<p>Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 550.</p> <p>Bergmann P. G. Relativity. <i>The New Encyclopedia Britannica</i>. Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.</p>
Стаття з продовжуваного видання	<p>Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності</i>. 2013. Вип. 123. С. 65–77.</p> <p>Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу: українські реалії. <i>Вісник Національної академії правових наук України</i>. 2010. № 2. С. 28–39.</p> <p>Акмеологічні засади публічного управління / Є. І. Ходаківський та ін. <i>Вісник ЖНАЕУ</i>. 2017. № 1, т. 2. С. 45–58.</p> <p>Dankevych Ye. M., Dankevych V. Ye., Chaikin O. V. Ukraine agricultural land market formation preconditions. <i>Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis</i>. 2017. Vol. 65, № 1. P. 259–271.</p>
Стаття з періодичного видання (журнал, газета)	<p>Кулак Н. В. Актуальні питання правового статусу добровольчих формувань в Україні. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2016. № 4. С. 84–88.</p> <p>Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i>. 2009. № 10. С. 57–60.</p> <p>Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i>. 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480.</p> <p>Таций В. Я., Тютюгін В. І., Пономаренко Ю. А. Виклики сучасності і кримінальне право. <i>Голос України</i>. 2016. 29 січ. (№ 16). С. 6–7.</p>
Рецензії	<p>Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. <i>Віче</i>. 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третякова В. Г. Міжнародно-</p>

	<p>правове регулювання глобальних біоетичних проблем: монографія. Київ: Кондор, 2013. 407 с.</p> <p>Драч О. О. [Рецензія]. <i>Український історичний журнал</i>, 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. Черкаси: ІнтралігаТОР, 2015. 112 с.</p> <p>Csikos R., Garcia E., Worley R. Book Reviews. <i>Journal of Criminal Justice Education</i>. 2010. Vol. 21, No. 1. P. 93–99. Review of the book: Beck E., Britto S., Andrews A. <i>In the shadow of death: Restorative justice and death row families</i>. Oxford, NY: Oxford University Press, 2007. 336 p.</p>
Інтерв'ю	<p>Бубка С. Копенгаген: олімпійські зустрічі : [інтерв'ю з президентом НОК України С. Бубкою про роботу 121 сесії МОК]; інтерв'ю вела Г. Нечаєва. <i>Олімпійська арена</i>. 2009. №10. С. 2–4</p>
Тези, доповідь	<p>Боднар Т. В. Договір про закупівлю: особливості укладання і забезпечення. <i>Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.)</i>. Харків: Право, 2017. С. 7–9.</p> <p>Данильян О. Г., Дьобань О. П. Досвід удосконалення органів державної влади в європейських країнах та можливості його використання в Україні. Проблеми розбудови державності та народовладдя в Україні: матеріали XXII Харків. політолог. читань (м. Харків, 21 трав. 2009 р.). Харків, 2009. С. 47–49.</p> <p>Wu C. K., Makhlouf M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition, San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011</i>. Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.</p>
Неопубліковані документи	
Депоновані наукові праці	<p>Трищ Б. М. Оптимізація температурних полів і напружень у квадратній пластині з отвором / ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2001. 14 с. Деп. В ДНТБ України 11.12.01, № 239.</p>
Звіт про НДР	<p>Розвиток науково-видавничої справи на початковому та сучасному етапах діяльності Національної академії наук України : звіт про НДР (заключний) ВД “Академперіодика ” НАН України; кер. Я. С. Яцків. Київ, 2015. 112 с. № ДР 0113U001213.</p>
Архівний документ	<p>Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки // ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8-12. Копія; Ф. 1063.</p>

	Оп. 3. Спр. 1-3.
Нормативно-правові та інші юридичні акти, опубліковані в офіційних джерелах оприлюднення, в тому числі електронні ресурси	
	<p>Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.</p> <p>Конституційний Суд України: рішення, висновки / відп. ред. А. С. Головін; уклад.: К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко. Київ: Логос, 2011. Кн. 10. 431 с.</p> <p>Правова основа діяльності органів державної влади: зб. нормат. актів / упоряд. П. М. Любченко. Харків: ФІНН, 2010. 303 с.</p> <p>Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. Освіта. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.</p> <p>Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389- VIII. Голос України. 2015. 10 черв. (№ 101). С. 4.</p> <p>Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у ред. наказу від 26.12.2012 р. № 1950/5). Офіційний вісник України. 2013. № 3. Ст. 91.</p> <p>Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій: постанова Каб. Міністрів України від 15.06.1998 р. № 1099. Офіційний вісник України. 1998. № 28. Ст. 1062.</p>
Електронні ресурси	
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11.2017).
Законодавчі документи	<p>Про стандартизацію : Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017).</p> <p>Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).</p>
Періодичні видання	Клітна М. Р., Брижань І. А. <i>Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні</i> . Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvnaekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017). Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. Journal of the Royal Statistical

		Society. Series D (The Statistician). 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017). Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. Journal of Popular Culture. 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.
Сторінки веб-сайтів	з	Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).

Примітки:

1.Бібліографічний опис оформлюється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2015 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

2.Опис складається з елементів, які поділяються на обов'язкові та факультативні. У бібліографічному описі можуть бути тільки обов'язкові чи обов'язкові та факультативні елементи. Обов'язкові елементи містять бібліографічні відомості, які забезпечують ідентифікацію документа. Їх наводять у будь-якому описі.